

TO'QIMACHILIK SANOATINI RIVOJLANTIRISH VA EKSPORT SALOHIYATINI OSHIRISH IMKONIYATLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14019061>

Isroilov Madaminjon Muxsinovich

*O'zbekiston Respublikasi, raqobat qo'mitasi huzuridagi raqobat siyosati va
iste'molchilar huquqlari tadqiqotlari markazi bosh ilmiy xodim.*

mustaqil tadqiqotchisi

ORCID:0009-0004-0548-9498

isroilov_8181@mail.ru

Annotatsiya

O'zbekiston taraqqiyotining hozirgi bosqichi iqtisodiyotning o'sib borishi bilan ajralib turadi, uning muhim tarkibiy qismi to'qimachilik sanoati hisoblanadi. Jahon iqtisodiyotiga integratsiya jarayonlarining dolzarbligi bilan sanoatning barqaror rivojlanishiga jiddiy e'tibor qaratilmoqda. Ushbu maqolada to'qimachilik sanoatida eksport salohiyati haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar

Ekspart, sanoat korxonalari, To'qimachilik sanoati, Indenim to'qimachilik, Dekhanobod to'qimachilik.

Аннотация

Нынешний этап развития Узбекистана характеризуется ростом экономики, важной составляющей которой является текстильная промышленность. При актуальности интеграционных процессов в мировую экономику большое внимание уделяется устойчивому развитию промышленности. В этой статье рассматривается экспортный потенциал текстильной промышленности.

Ключевые слова

экспорт, промышленные предприятия, текстильная промышленность, текстиль Инденим, текстиль Деханабад.

Abstract

The current stage of Uzbekistan's development is characterized by the growth of the economy, an important component of which is the textile industry. With the relevance of integration processes in the global economy, much attention is paid to the sustainable development of industry. This article examines the export potential of the textile industry.

Keywords

export, industrial enterprises, textile industry, Denim textiles, Dehanabad textiles.

KIRISH

Tashqi iqtisodiy faoliyatni faollashtirish mamlakatimiz uchun iqtisodiyotni rivojlantirish, uning samaradorligi va raqobatbardoshligini oshirishning eng muhim omillaridan biridir. Eksport hajmini oshirish va muvozanatli tovar tarkibini shakllantirishga imkon beradigan sanoatning eksport salohiyatini rivojlantirish mamlakatning iqtisodiy rivojlanish strategiyasining asosiy yo'nalishlaridan biridir. So'nggi paytlarda olimlarning sanoat korxonalarining eksport salohiyatini rivojlantirish va jahon iqtisodiyotiga o'zaro manfaatli integratsiyalashuvda barqarorlik darajasini oshirish va dinamik muvozanatni saqlash muammolarini o'rganishga e'tibori ortib bormoqda. Jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuv, bir tomondan, xorijiy raqobatchilar uchun mamlakatning ichki bozorini ochishni, boshqa tomondan, mahalliy korxonalarining jahon bozorlariga kirishini osonlashtirishni nazarda tutadi.

Zamonaviy dunyoda tashqi iqtisodiy aloqalar ob'ektiv sharoitga ega bo'lib, iqtisodiy o'sishning eng muhim omiliga aylandi. Ko'pgina mamlakatlarda ular milliy iqtisodiyotning holatini aniqlaydilar va kelajakda bu tendentsiya kuchayishi kerak.

Mamlakatda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar jahon iqtisodiy munosabatlarining to'plangan tajribasidan samarali foydalanish bo'yicha yangi vazifalarni qo'ydi. Hozirgi vaqtda nazariy fikr mahalliy sub'ektlarni jahon iqtisodiy tizimiga kiritish strategiyasi va taktikasini ishlab chiqish, ularga o'z o'rnini topishga yordam berish uchun asos bo'lishi kerak.

ADABIYOTLAR SHARHI

Xalqaro savdo, shu jumladan eksportning klassik nazariyasi Adam Smit, Devid Rikardo, J.Keyns, S. Mill, B. Olin, E. Xeksher, P. Samuelson, V. Leontyev, A. Marshall, J.Shumpeter va M. Porter.

Marketingni shakllantirish, uning rivojlanishi va samaradorligini oshirish bilan I. Ansoff, I. Altshuller, F. Kotler, J.Lambin, M. Porter, L. Teodor va boshqalar.

A. S. Bulatova, P. S. Zavyalova, V. E. Demidova, B. I. Sinetskiy va L. I. Shokina asarlarida potentsial eksport mahsulotlarini tanlash, savdo bozorlarini baholash, tovarlarni tashqi bozorlarga olib chiqish jarayonlariga zamonaviy yondashuvlar keltirilgan.

Rossiya nazariyotchilari va amaliyotchilarining ishlari tashqi savdo narxlarini belgilash muammolariga bag'ishlangan, ular orasida O. D. Andreev, yu.L.Grachev, O. I. Degtyarev, yu. N. Plotnikov, F. M. Levshin.

To'qimachilik sanoati iqtisodiyotini, shu jumladan sotishni rivojlantirish muammolarini mahalliy olimlar, shu jumladan S. S. Gulomov, A. Soliyev, A. Sh.Bekmurodov, N. K. Yo'ldoshev, M. Ikromov, S. A. Salimov, A. Fattaxov, G. N. Axunova, M. S. Kosimova, N. M. Mahmudov, Sh. J.Ergashxo'jayeva va boshqalar.

O'zbekistonda to'qimachilik mahsulotlari eksportining turli jihatlarini o'rganishga quyidagi olimlarning ishlari bag'ishlangan: M. R. Boltaboyev, Z. D. Adilova, K. I. Xolikova, U. A. Rasulov, G. A. Karieva, be Yan son, D. M. Mirzaxalilova, G. E. Zahidov, Z. A. Hakimov, L. O. Mingashev, N. M. Mumiva va boshqalar⁹.

Milliy iqtisodiyotlarni liberallashtirish va globallashtirish jarayonlarining kuchayib borayotgan ta'siri sharoitida tashqi iqtisodiy faoliyatni ilmiy tadqiq etish va amaliyotini tahlil qilish jarayonida sanoat korxonalarining eksport salohiyatini oshirish muammolariga katta e'tibor qaratilayotgani aniqlandi. Korxonalarining eksport faoliyatini tashkil etish va amalga oshirish sohasidagi mahalliy va xorijiy tadqiqotlar va ilmiy nashrlarni ko'rib chiqish shuni ko'rsatadiki, ushbu muammo hozirda bir qator yo'nalishlarda o'rganilmoqda va o'rganilmoqda.

Tadqiqot natijalari

To'qimachilik sanoati respublika iqtisodiyotining eng istiqbolli tarmoqlaridan biri sifatida tayyor mahsulotlar ishlab chiqaradigan bir nechta tarmoqlarni o'z ichiga oladi va shu bilan birga band aholining katta qismi band bo'lib, bu o'z navbatida bandlikni ta'minlaydi. Shu bilan birga, to'qimachilik sanoati tuzilmasining nomuvofiqligi, ishlab chiqarish samaradorligi va mahsulot sifatining pastligi, sanoatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishidagi nomutanosiblik o'zgarish va innovatsiyalarga kompleks yondashuvni talab qiladi. Ushbu korxonalar nafaqat mehnat xarajatlari bo'yicha, balki mamlakatning deyarli barcha mintaqalarida o'z ishlab chiqarishlarini joylashtirish, filiallar va kichik korxonalarni ochish, shuningdek tashqi korxonalarni etkazib berish imkoniyatiga ega mamlakat bozorlari yuqori qo'shimcha qiymatga ega tayyor mahsulotlar. O'zbekiston iqtisodiyotini qayta yo'naltirish eksport salohiyatini oshiradigan eng istiqbolli sohalardan biri sifatida ham e'tiborga loyiqdir. O'zbekistonda ishlab chiqarilayotgan to'qimachilik mahsulotlari hajmi va eksport geografiyasi yildan-yilga kengayib bormoqda.

⁹Abdieva D.A. Increasing the export potential of clothing and knitwear enterprises based on marketing approaches. Doctor of Philosophy (PhD) dissertation abstract in economics. Tashkent. 2021. p.6

Hozirgi kunda mamlakatimizda respublikaning har bir mintaqasida joylashgan 8 mingdan ortiq to'qimachilik korxonalari faoliyat ko'rsatmoqda. Bu, albatta, ushbu tumanlar va hududlarning iqtisodiy ko'rsatkichlarini yaxshilashga, jumladan, eksport va investitsiya salohiyatini oshirishga, "ayollar kitobi", "temir kitob" ga kiritilgan aholi uchun yangi ish o'rinlari yaratishga, qashshoqlikni kamaytirishga olib keladi. Eng muhimi, ushbu loyihalar chekka hududlarga sarmoya, yangi bilim va texnologiyalarni olib keladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026-yillarga mo'ljallangan "Yangi O'zbekistonni rivojlantirish strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni¹⁰ ijrosini ta'minlash maqsadida mahalliy hokimiyat organlari, tashqi ishlar vazirligi, investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi ko'magida "O'ztekstilprom" uyushmasi tomonidan 2023-yilda umumiy qiymati 730,3 mln.dollar bo'lgan 78 ta yirik loyiha amalga oshirildi. Natijada 23 mingdan ortiq yangi ish o'rinlari yaratildi va 265,7 million dollarlik eksport salohiyati yaratildi.

Shuni ta'kidlash kerakki, 60 dan ortiq loyihalar asosan tayyor to'qimachilik mahsulotlarini ishlab chiqarishga qaratilgan, shu jumladan 32,5 ming tonna trikotaj mato, 62,4 million kvadrat metr ip va 120,3 million dona tikuv-trikotaj mahsulotlari, 14,0 million juft paypoq ishlab chiqarish bo'yicha yangi quvvatlar yaratilgan.

Xususan, Shahrixon tumanidagi "Zamon teks" MCHJ (4 ming tonna paxta matolarini ishlab chiqarish va bo'yash, 500 ta ish o'rni), Dehqonobod tumanidagi "Dekhanobod to'qimachilik" MCHJ (8,0 mln tikuv-trikotaj birliklari, 300 ta ish o'rni), "Nome Textile NT" Namangan viloyati (1,0 mln tikuvchilik buyumlari, 610 ish o'rni), Termiz shahridagi "Indenim to'qimachilik" mas'uliyati cheklangan jamiyati (4,0 mln tikuvchilik buyumlari, 200 ish o'rni), Parkent tumanidagi "Shabnam Elegant" mas'uliyati cheklangan jamiyati (4,0 mln tikuvchilik va trikotaj buyumlari, 150 ish o'rni) va boshqa loyihalar chekka hududlarda amalga oshirildi.

2024-yilda umumiy qiymati 1074,0 million dollar bo'lgan 80 ta yirik to'qimachilik va tikuvchilik-trikotaj sanoati loyihalarini amalga oshirish natijasida 22 mingdan ortiq yangi ish o'rinlari yaratilishi va 388,8 million dollarlik qo'shimcha eksport salohiyati yaratilishi rejalashtirilgan. Xorijiy investitsiyalar va kreditlar ishtirokida 534,3 million dollarlik 47 ta loyiha ishga tushirilishi rejalashtirilgan¹¹.

Masalan, davlatimiz rahbarining Namangan viloyatiga tashrifi chog'ida 3 ta yirik loyiha, masalan, "iftixor kiyim sanoat" MCHJ tomonidan 30 million dollarlik to'qimachilik majmuasini yaratish kabi loyihalar taqdim etildi.

¹⁰ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son "Yangi O'zbekistonni rivojlantirish strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni

¹¹ Ashurov M. S., Shakirova Y. S. Some Aspects of Investition-Innovation Management in the Economy of Uzbekistan // Scientific-technical journal. 2018. V. 22. №2. P. 116-119.

Hududlar bo'yicha: Andijon viloyatida 16 ta, Farg'ona viloyatida 16 ta, Toshkent viloyatida 9 ta, Namangan viloyatida 8 ta, Buxoro viloyatida 5 ta, Qoraqalpog'iston Respublikasida 4 ta yirik to'qimachilik loyihalari rejalashtirilgan.

O'zbekistonda yetishtirilgan paxta xomashyosi jahon bozorida sifati va talabi bilan ajralib turadi. Bugungi kunda MDH mamlakatlari O'zbekiston to'qimachilik mahsulotlarini tashqi bozorlarga eksport qilishda, o'z mahsulotlarining 44 foizini tashqi bozorlarga eksport qilishda muhim rol o'ynamoqda. MDH mamlakatlari orasida Rossiya alohida o'rin tutadi va O'zbekiston to'qimachilik mahsulotlarini eksport qilish uchun o'z salohiyatiga ega.

Tashqi bozorlar talablariga javob beradigan to'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarishni tashkil etishda mahsulot turlarini kengaytirish, jahon bozorida raqobatlasha oladigan eksportga yo'naltirilgan mahsulotlar ishlab chiqarish ushbu sohadagi dolzarb vazifalardan biridir.

2024 yilning yanvar – iyun oylarida O'zbekiston 1,5 milliard dollardan ziyod to'qimachilik mahsulotlarini eksport qildi, deya xabar beradi statistika agentligi.

Ushbu ko'rsatkich eksportning umumiy hajmining 11,8 foizini tashkil etdi, 2023-yilning tegishli davriga nisbatan u 5,3 foizga kamaydi.

To'qimachilik mahsulotlarini eksport qilish tarkibida asosiy ulushni ip (46,2%) va tayyor to'qimachilik mahsulotlari (38,1%) egallaydi¹².

Belgilangan maqsadga erishish uchun respublika Vazirlar Mahkamasining qarori bilan 2019-2025-yillarda to'qimachilik va yengil sanoat korxonalarini rivojlantirish konsepsiyasi ishlab chiqildi. Uning so'zlariga ko'ra, mamlakatda tijorat banklari qarzlari va o'z mablag'lari hisobidan 170 dan ortiq ob'ektlarni xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, texnik qayta jihozlash, rekonstruksiya qilish va qurish ishlari olib borilmoqda. Natijada, 2025-yilda 940 ming tonna ip, 1425,9 million m² tayyor ip, 406,8 ming tonna trikotaj mato, 1519,6 million dona trikotaj buyumlar, 429 million juft paypoq ishlab chiqariladi. 2019 yilga nisbatan tayyor mahsulotlar assortimenti 4,7 baravar, ip – 4,4 baravar, trikotaj – 5,2 baravar, paypoq-2,5 baravar, tayyor kiyimlar – 3,9 baravar ko'payadi. Ushbu raqamlar mamlakatimizda to'qimachilik sanoatining xom ashyo etkazib beruvchisi emas, balki tayyor mahsulot eksportchisi bo'lishi uchun barcha sharoitlar mavjudligini aniq ko'rsatmoqda.

Shu bilan birga, yuqoridagi kontsepsiyaga ko'ra, to'qimachilik sanoatining rivojlanishidagi yana bir muhim omil uni eksportga yo'naltirilgan, raqobatbardosh va import qilinadigan mahsulotlar ishlab chiqarish orqali mamlakatning valyuta

¹² <https://uz.sputniknews.ru/20240721/eksport-tekstilnoy-produktsii-uzbekistan-44887787.html>

zaxiralarini to'ldiradigan va boyitadigan sohalardan biriga aylantirishdir. mahsulotlarni almashtirish.

Bundan xulosa qilishimiz mumkinki, ishlab chiqarish va eksport samaradorligini oshirish uchun marketing tadqiqotlarini o'tkazish va to'qimachilik korxonalarida marketing strategiyasini ishlab chiqish kerak. Mamlakatda eksportga yo'naltirilgan to'qimachilik ishlab chiqarishni tashkil etishda beshta asosiy yo'nalish bo'yicha marketing tadqiqotlarini o'tkazish maqsadga muvofiqdir:

- birinchidan, reklamalarni tashkil etish bo'yicha tadqiqotlar o'tkazish, ya'ni mijozlarni ilhomlantirish, reklama sinovlari, reklama turlari va ularning qiyosiy samaradorligini oshirish;

- ikkinchidan, tashkilotning strategik rejalashtirish va siyosati, ya'ni qisqa va uzoq muddatli prognozlar, korxonalar natijalarini tahlil qilish, bozor imkoniyatlarini tahlil qilish, diversifikatsiyani rivojlantirishning yangi imkoniyatlari, umumiy operatsion tahlil, tashkilotning ichki muhitini tahlil qilish, shuningdek eksport bozorini qanday kuzatish;

- uchinchidan, tashkilotning javobgarligini o'rganish orqali tashkilotning atrof-muhitni muhofaza qilish uchun ijtimoiy javobgarligini oshirish, ya'ni. mijozlarni shakllantirish;

- to'rtinchidan, bozor tahlili, ya'ni xaridorlarning yangi tovarlarga munosabati, yangi tovarlarning salohiyati va imkoniyatlari, yangi tovarlarni sinovdan o'tkazish, tovarlarni qadoqlash va sinovdan o'tkazish muammolari;

- beshinchidan, savdo imkoniyatlarini o'rganish marketing tadqiqotlari, ya'ni potentsial yoki potentsial bozorlarni aniqlash, bozor tarkibini tahlil qilish, savdo hajmidagi o'zgarishlar, test marketingi, sotishni rag'batlantirish protseduralari orqali amalga oshiriladi.

XULOSA

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi to'qimachilik sanoati yuqori eksport salohiyatiga ega jadal rivojlanayotgan sohadir. Mamlakatimizda sanoat mahsulotlarini tashqi bozorlarga yo'naltirish, tashqi bozor talablariga javob beradigan eksportbop to'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarishni tashkil etish, ularni tashqi bozorlarga yo'naltirish uchun keng imkoniyatlar yaratilmoqda.

Shunday qilib, eksport salohiyatini oshirish uchun har bir mahsulot jahon standartlari talablariga javob beradigan yuqori sifatli tayyor mahsulot ishlab chiqarishni ko'paytirish kerak. Bundan tashqari, to'qimachilik sanoatini yanada rivojlantirish uchun quyidagilarni hisobga olish kerak: sanoatni rivojlantirish prognozini tuzishda tashqi omillarning ta'siri; mehnat unumdorligini oshirish; eng

yangi texnologiyalarni joriy etish; tayyor mahsulotlarni ishlab chiqarish uchun yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish mahsulotlar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son "Yangi O'zbekistonni rivojlantirish strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni
2. Yakubov M.S., Urishev B.A. The concept of increasing the economic potential of the textile industry//Universum: Technical sciences: electronic scientific journal, 2020. No. 6 (75) p.57
3. Dodeltseva N.V. Development of methodological support for assessing the export opportunities of textile enterprises in the Ivanovo region. Abstract of the dissertation for the degree of candidate of economic sciences. Ivanovo, 2008. p.3
4. Ashurov, M. S., & Shakirova, Yu. S. (2019). Voprosy ustoichivogo razvitiya promyshlennykh predpriyatii Uzbekistana v usloviyakh riska. Problemy sovremennoi nauki i obrazovaniya, (4 (137)), 32-36. (in Russian).
5. Kurpayanidi, K. I., & Ashurov, M. S. (2019). "Doing business 2019: Training for Reform" tadbirkorlik mux,iti samaradorligini bax,olash vositasi sifatida. Ekonomika i finansy (Uzbekistan), (9). 2-9.
6. <https://www.cer.uz/ru/post/publication/uzbekskij-tekstil-na-rynke-eaes>
7. <https://uz.sputniknews.ru/20240721/eksport-tekstilnoy-produktsii-uzbekistan-44887787.html>